

ОКРЕМІ ВИДИ АЛЬТЕРНАТИВНОГО ВИРІШЕННЯ СПОРІВ

*Кисельова Т. С.,
доцент кафедри галузевих
правових наук НаУКМА,
кандидат юридичних наук, доцент*

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ МЕДІАЦІЇ В УКРАЇНІ

В листопаді 2016 року Верховна Рада України проголосувала за закон «Про медіацію» в першому читанні. Прийняття цього закону надає Україні унікальну можливість для запровадження європейського і міжнародного досвіду медіації, створює необхідні умови для розвитку цього інституту в Україні, закладає підґрунтя для «забезпечення збалансованих взаємовідносин між медіацією та судовою системою»¹⁹. Стратегією реформування судової системи та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки передбачається розширення способів альтернативного (позасудового) врегулювання спорів, зокрема, шляхом практичного впровадження інституту медіації. Крім того, прийняття закону про медіацію надасть Україні можливість отримати додаткові бали в рейтингу Світового Банку «Doing Business», що в свою чергу може позитивно вплинути на інвестиційний клімат в Україні.

Медіація – це механізм врегулювання спорів, який передбачає переговори між сторонами спору із залученням нейтральної третьої особи-спеціаліста – медіатора. Медіація дозволяє досягнути нестандартного, прийняттого для обох сторін рішення проблеми, яке б враховувало їхні інтереси. Медіатор не має права приймати рішення щодо суті спору; сторони самостійно знаходять варіанти його врегулювання. Медіатор допомагає сторонам налагодити комунікацію та створити комфортні умови для переговорів, інструктує їх щодо процедурних аспектів проведення переговорів та допомагає укласти угоду за результатами медіації. Медіація зарекомендувала себе як дуже ефективний механізм врегулювання спорів у багатьох європейських країнах; її інтегрували в судові системи уряди більшості держав-членів Європейського Союзу²⁰.

¹⁹ Директива ЄС «Про деякі аспекти медіації у цивільних та комерційних спорах» 2008 р.

²⁰ Кисельова Т. Правове регулювання відносин з надання послуг медіації у зарубіжних країнах / Тетяна Кисельова // Право України. – 2011. – № 11–12. – С. 225–236.

Отже, головна мета медіації – допомогти сторонам у пошуку найкращих рішень проблеми шляхом розширення їхніх можливостей та поліпшення відносин між ними. Окрім того, якщо медіація інтегрована в судову систему, вона може зменшити судові навантаження та скоротити час на розгляд судових справ, і таким чином, скоротити витрати громадян та судової системи, а отже підвищити рівень доступності правосуддя.

Експерти-науковці Національного університету «Києво-Могилянська Академія» та спільнота медіаторів протягом останніх восьми років працювали над розробкою принципів підходів до регулювання медіації в Україні. Був вивчений досвід Ради Європи, Європейського Союзу, США, Великобританії, інших країн Євросоюзу та СНГ, та розроблена «Концепція законодавчого регулювання медіації в Україні», основні положення якої розкриваються нижче.

Перш за все, законодавство у сфері медіації має бути засноване на положеннях міжнародних рекомендаційних актів, зокрема на положеннях Модельного Закону ЮНСІТРАЛ про міжнародну примирну процедуру 2004 року, Директиви ЄС «Про деякі аспекти медіації у цивільних та комерційних спорах» 2008 року, рекомендацій Ради Європи щодо медіації, а також зарубіжному та національному досвіду впровадженні медіації.

На початковому етапі розвитку медіації в Україні доцільна обмежена інтеграція медіації в судовий процес, яка не буде змінювати чинні правові інститути і не створюватиме нові стадії судового процесу. При цьому необхідно уможливити для судді проводити медіації справ, які вони безпосередньо не розглядають, без змішування ролей «судді» та «медіатора». Така інтеграція має на меті запропонувати сторонам спору різноманіття добровільних моделей судової медіації (медіація як добровільний досудовий порядок вирішення спорів, можливість використовувати медіацію, коли вже подано позов до суду, тощо). Апробація різних добровільних моделей медіації в судах, державних органах, тощо можлива через пілотні проекти, які дозволять виявити категорії справ, де застосування медіації призводить до найкращих результатів, протестувати сприйняття громадянами медіації, налагодити інформаційне та координаційне співробітництво між судами та спільнотою медіаторів. Згодом, за результатами цих пілотних проектів, процес інтеграції медіації в судову систему може бути інтенсифіковано і розширено, в тому числі і з елементами обов'язковості.

Ринкове децентралізоване регулювання медіації необхідне на початковому етапі, зважаючи на те, що результат медіації безпосередньо залежить від добровільної та усвідомленої участі сторін у процесі медіації, та на той факт, що ринок послуг медіації розвивається тільки за умови вільної конкуренції провайдерів цих послуг. Модель децентралізованого регулювання дозволяє

більш гнучко та швидко реагувати на потреби суспільства в ефективному регулюванні спорів, забезпечує вільну конкуренцію між провайдерами послуг медіації, дозволяє організаціям самостійно контролювати діяльність їх членів або підготовлених ними медіаторів.

Надмірне державно-правове регулювання може звести нанівець всі переваги медіації як ефективної процедури вирішення спорів. Тому пропонується дотримуватися принципу мінімального втручання держави в процес надання послуг медіації та регулювання професійної діяльності медіаторів. Основне правове регулювання медіації має здійснюватися організаціями медіаторів за мінімально необхідної участі держави. При цьому держава має взяти на себе функції, які пов'язані з забезпеченням конституційних прав громадян, зокрема: 1) забезпечення доступу громадян до правосуддя – право громадян на звернення до суду у разі недосягнення згоди в процесі медіації; 2) гарантії доступу до інших позасудових альтернативних методів врегулювання спорів; 3) забезпечення якості послуг медіації, наприклад, закріплення базових вимог до спеціальної підготовки медіаторів; 4) розробки механізмів мотивації громадян до використання процедури медіації, сприяння виконанню угод, досягнутих за результатами медіації, тощо.

З огляду на потребу дати простір для розвитку медіації, обсяг та природа норм закону має носити рамковий характер, тобто закон має обмежуватися лише положеннями, які надаватимуть змогу запустити ринкові механізми регулювання цього інституту в Україні. Подальший розвиток законодавства про медіацію можливий через прийняття окремих галузевих нормативних актів з медіації або прийняття змін до існуючих галузевих нормативних актів, наприклад, в сфері податкової медіації, медіації в кримінальних справах, тощо.

На сьогодні, спільнота медіаторів взяла на себе основний тягар впровадження та розвитку медіації в Україні і протягом десятка років залучає в цей процес бізнес, громадські організації, освітян, державних службовців, суддів, та інших. Разом з тим, світовий досвід та рекомендації провідних міжнародних інституцій свідчать про те, що широкомасштабне використання медіації в будь-якій країні можливе тільки за сприяння держави. Прийняття закону про медіацію недостатньо для того, щоб медіація запрацювала. Запровадження медіації за відсутності звички у громадян вирішувати свої спори самостійно і відповідально може призвести до нівелювання іміджу медіації і невиправдання очікувань громадян, відповідно може буде завдано невиправної шкоди всьому процесу впровадження медіації в Україні. Тому державна підтримка інституту медіації можлива шляхом проведення загальнонаціональних рекламних та інформаційних кампаній щодо використання медіації, розповсюдження інформації про медіацію через

державні органи та суди, введення учбових курсів з медіації та ненасильницькому спілкуванню в школах та вищих навчальних закладах, створення механізмів мотивації використання медіації в межах судового процесу та інших механізмів дієвого впровадження медіації.

Практика зарубіжних країн свідчить, що медіація, як метод вирішення спорів, може бути успішно застосована в будь-якому конфлікті, включаючи сферу публічних правовідносин. Україна є членом Ради Європи, яка рекомендує країнам членам запровадити та розвивати механізми медіації в кримінальних²¹, сімейних²², цивільних²³, адміністративних²⁴ справах. В Україні протягом останніх двадцяти років було втілено десятки проєктів з медіації в різних сферах. Найбагатша практика використання медіації існує в сферах кримінальної юстиції²⁵, адміністративного судочинства²⁶, цивільних та господарських спорів²⁷. Протягом 2007–2016 років українські суди неодноразово своїми рішеннями визнавали можливість використання медіації в цивільних, сімейних, адміністративних справах, та в справах кримінального провадження, навіть за відсутності закону про медіацію²⁸. Таким чином, використання медіації для вирішення конфліктів та спорів з широкого кола правовідносин в Україні є не лише теоретично, а й практично виправданим.

Побоювання щодо можливих зловживань процедурою медіації таким чином, як це сталося з третейськими судами, є безпідставними. Процедура медіації кардинально відрізняється від третейського розгляду. В третейському

²¹ Рекомендація NR (99) 19 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам Ради, які зацікавлені в організації медіації у кримінальних справах. Прийнято Комітетом міністрів на 679-й зустрічі представників Комітету від 15 вересня 1999 року. Керівні принципи № 13 для кращого виконання наявної Рекомендації щодо медіації в кримінальних справах. Ухвалено Європейською комісією з ефективності правосуддя 7 грудня 2007 року.

²² Рекомендація № R (98) 1 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо медіації в сімейних справах. Ухвалено Комітетом Міністрів Ради Європи на 616 засіданні заступників міністрів 21 січня 1998 року; Керівні принципи № 14 для кращого виконання наявних Рекомендацій Комітету Міністрів щодо медіації в сімейних справах і щодо медіації в цивільних справах. Ухвалено Європейською комісією з ефективності правосуддя 7 грудня 2007 року.

²³ Рекомендація Rec (2002) 10 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо медіації в цивільних справах Ухвалено Комітетом Міністрів Ради Європи на 808 засіданні заступників міністрів 18 вересня 2002 року.

²⁴ Рекомендація Rec (2001) 9 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо альтернатив судовому розгляду спорів між адміністративними органами й сторонами-приватними особами. Ухвалено Комітетом Міністрів Ради Європи на 762 засіданні заступників міністрів 5 вересня 2001 року; Керівні принципи № 15 для кращого виконання наявної Рекомендації щодо альтернатив судовому розгляду спорів між адміністративними органами і сторонами-приватними особами. Ухвалено Європейською комісією з ефективності правосуддя 7 грудня 2007 року.

²⁵ Пилипів Н. Відновне правосуддя в Україні: результати та перспективи / Наталія Пилипів // Відновне правосуддя в Україні. – 2011. – № 3–4. – С. 87–99.

²⁶ Зарецька І. Шлях до згоди або переговори без поразки / Ірина Зарецька [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://jurliga.ligazakon.ua/yurtv_detail/211.

²⁷ Український центр медіації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrmediation.com.ua/ua/success/>.

²⁸ Підтвердження можна отримати у рішеннях Малиновського районного суду м. Одеси, Апеляційного суду м. Києва, Франківського районного суду м. Львова, Пирятинського районного суду Полтавської області, Вінницького окружного адміністративного суду, що доступні на порталі Єдиного державного реєстру судових рішень.

розгляді можливе винесення рішення третейського судді (арбітра) без участі однієї із сторін. В медіації це неможливо. Крім того, медіатор не виносить рішення по спору. Угода за результатами медіації має бути добровільно підписаною всіма сторонами спору згідно з приписами цивільного законодавства. В цьому разі така угода набуває статусу цивільно-правового або господарського правового договору, або може бути затвердженою судом в якості мирової угоди. І виконання такої угоди нічим не відрізняється від виконання інших цивільно-правових договорів або мирових угод і не несе більше ризиків, ніж звичайний договір, адже ніхто не може заборонити громадянам домовлятися.

Таким чином, викладені вище принципи підходи до врегулювання медіації в Україні, якщо вони будуть втілені в законодавство, а саме в закон про медіацію, допоможуть гармонійно інтегрувати медіацію в правову і судову систему України через інститути громадянського суспільства за мінімальної участі держави.

*Кравцов С. О.,
асистент національного університету
«Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого»*

PROBLEMS OF HARMONIZATION OF INTERNATIONAL COMMERCIAL ARBITRATION

The spread of international commercial arbitration resulted in the need to unify procedural - legal regulation of its activities. First of all it led to the conclusion of bilateral agreements containing provisions on arbitration. But the increasing importance gained collective efforts of the Unification of Arbitration multilateral agreements at the regional and universal levels. Therefore, the objective of regulation of international commercial arbitration was carried out in two areas: domestic legislation and in international relations.

Assessing positively legislate regarding ICA should be noted that there is a need for a special international treaty regulating the recognition of arbitration agreements, recognition and enforcement of arbitral awards on the basis of multilateral or bilateral agreements.

International standardization of contract is a way to unify the international legal regulation of foreign economic relations, the essence of which is to provide general